

ПОМЕЖІВ'Я ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ПИСЬМЕННОЇ САМОТОТОЖНОСТІ І. БАХМАН ТА П. ГАНДКЕ

У статті розглядається концепт помежів'я як ключовий аспект формування письменницької ідентичності двох австрійських письменників І. Бахман та П. Гандке, яких об'єднує походження з межового простору Австрії провінції Каринтія, що лежить на перетині трьох культур: австрійської, італійської та словенської. З урахуванням біографічного та історико-культурного контексту, встановлено, що походження з межового простору впливає на тематичну складову творів та проблематику всієї творчості загалом, провідним мотивом творчості письменників є пошуки ідентичності, як національної, так і письменницької. Концепт помежів'я пропонується розглядати в онтологічному значенні як такий, що визначає буття письменницької свідомості. За цього враховується не лише топографічний вимір, а передусім художній простір творів, у яких обидва письменники намагаються долати кордони та межі, естетичні, міжособистісні й географічні.

Ключові слова: помежів'я; ідентичність; самототожність; письменницька самототожність; межовий простір.

У сучасному світі намітилося дві тенденції суспільно-політичного розвитку: з одного боку, активні глобалізаційні процеси, які стирають географічні, економічні та культурні кордони, сприяючи універсалізації культури та секуляризації ціннісних систем, з іншого ж, помітнішими стають процеси фрагментації, посилення націоналістичних тенденцій, сегментації великих держав й утворення нових державностей. Таким чином глобалізаційні процеси викликають хвилю зворотних тенденцій, сприяють встановленню нових меж та кордонів, які переходять у сферу ментального. Проблематика ідентичності, бінарна опозиція «Свого» – «Чужого», як і концепт «Іншого» набувають нових конотацій. Сучасний соціолог та дослідник проблематики ідентичності в модерну епоху М. Кастельс наголошує на тому, що у світі глобальних потоків багатства, влади та образів пошуки ідентичності стають «основоположним джерелом суспільного смислотворення» [10, с. 3]. У цьому відношенні переосмислюється й поняття ідентичності, яку Кастельс розуміє як процес, у результаті якого «представник соціуму може себе впізнати, створюючи смисл на основі існуючого культурного атрибуту або низки атрибутів» [10, с. 23], при цьому констатуючи поступове розходження процесів глобалізації та ідентичності [10, с. 24].

Двадцять століття ознаменувалося для європейських країн численними воєнними катаклізмами, які супроводжувалися розпадом великих імперій, переділом сфер впливу, а відтак часто й зміною державних кордонів, що вело за собою й формування

нової ментальності. Особливого значення поняття «кордону» набуло для німецькомовного культурного простору, який в результаті двох світових воєн, зіткнувся із проблемою встановлення нових географічних та культурних меж (розпад Австро-Угорської імперії й утворення нових національних держав, Аншлюс 1938 року, поділ Німеччини після Другої світової війни і її об'єднання 1989 року).

Актуальність проблематики концептів «кордону», «межі» та «помежів'я» в німецькомовному культурному просторі підтверджує й факт проведення літературознавчих конференцій, видання тематичних збірок, наукових досліджень, присвячених темі кордонів та їх подолання. Так, 2011 року опубліковано перший збірник статей «Пізнавати кордони – переступати кордони – долати кордон», який умістив літературно-критичні розвідки українських, німецьких, російських та польських германістів, виголошених під час однойменної конференції, водночас показавши актуальність цієї проблематики і для інших національних літератур. Йому слідували два інших, «Понад кордонами: Студії німецькомовної літератури» (2013 р.) та «Кордони без місць – місця без кордонів» (2014 р.). Тематика збірників зосередилася довкола питань «плинності кордонів, які витлумачуються у річищі широкого семантичного змісту поняття межі» [2, с. 442], охопивши таким чином увесь семантичний спектр центральних понять.

У 2016 році в Європейському університеті Віадрина відбулася конференція на тему «Erzählte Grenzüme in der mittel- und osteuropäischen Literatur

nach 1989» («Оповіджені помежеві простори у середньо-та східноєвропейській літературі після 1989 року»), яка була присвячена новим тенденціям у літературі тих країн, чий літературний простір формувалася в умовах переділу кордонів та існування на межі культур. За цього фокус досліджень знаходився на концепті так званих «межових» регіонів, тих «просторах, які в особливі фази історичного розвитку уможливили розмаїття етносів, релігій та культур, які існували поряд, а то й могли співіснувати, однак у результаті історичних процесів гегемонізації були розділеними, модифікованими та наділені новими значеннями» [18]. У цьому відношенні австрійська література стає показовою у дослідженні проблематики концептів «межі», «помежів'я», «кордону», позаяк у ХХ столітті її межі змінювалися не лише топографічно, але й ментально. Як зазначає німецький літературознавець Ганс Ріхард Брітнахер: «Германістові, котрий стикається зі сформульованою таким чином темою, одразу ж спадає на думку Габсбурзька імперія, славно-чи горезвісна Каканія, що її критичні уми ХІХ ст. зневажливо йменували «гюрьюмою народів» [цит. за: 2, с. 422]. Після розпаду Австро-Угорської імперії Австрія із центру монархії перетворилася на периферійну республіку, яка тривалий час не могла набути жодного політичного статусу, ні внутрішнього, ні зовнішнього. Пошук ідентичності став ключовою проблемою творчості багатьох письменників, й не лише тих, які безпосередньо пережили розпад імперії, а й наступних поколінь, для яких Австро-Угорська монархія асоціювалася з дитячою казкою про багатонаціональну державу.

Попри те, що концепти «межі» та «кордону» виникли в філософській та історичній думці, вони є продуктивними і для літературознавства. Передусім для вивчення тих літературних явищ, які можна розглядати як гібридні, які виникають на межі чи то культурних, чи жанрових парадигм. Таким чином поняття межі, кордону в літературі надзвичайно об'ємне й може охоплювати як тематичну та естетичну складову творів, так і теорію жанру, а відтак є надзвичайно плідним полем для дослідження та вивчення.

Західне літературознавство пропонує широкий спектр досліджень, пов'язаних із поняттям «межі» та «кордону». З одного боку, йдеться про сприймання людиною географічного простору та географічних кордонів, з іншого ж, про кордони ментальні, культурні, етнічні та національні. Дослідники відмічають багатозначність поняття «кордон», а також складність встановлення єдиного термінологічного апарату, який би зміг описати відповідні явища. Досліджуючи поняття кордону в середньовічній культурі, польськ-кий історик Анжей Янчек констатує факт відсутності єдиної термінології в історіографії: «Плутанину в термінології посилює ще й різниця у значеннях, присутніх у різних мовах. Поняттєвий словник різних мов є варіативним, а відтак і не вистачає узгодженості: англійською *frontier*, *boundary*, *borderland*, *limit*, французькою *a frontière*, *la limite*, *fins and confins*; німецькою *die Mark*, *die Grenze* (а також похідні *Grenzgebiet*, *Grenzraum*), польською *granica*, *pogranicze*, *miedza*, *tubiez*» [16, с. 8]. Схожу

ситуацію можна спостерігати і в інших гуманітарних науках, зокрема й у літературознавстві. В українській науці також використовується поняття кордону, межі, межовості, помежів'я, лімінальності, маргінесу при чому останні два терміни мають виразно негативну конотацію, виражаючи відстороненість, обмеженість. Відтак існує необхідність у визначенні та розмежуванні понять, що використовуватимуться у цій статті.

Неоднозначність поняття межі спостерігається ще у кантівській філософії. І. Кант у праці «Критика чистого розуму» оперує двома поняттями *Schranken* (межі) та *Grenzen* (кордони), вживаючи їх почергово, залежно від контексту, породжуючи таким чином і множинність інтерпретації поняття «межі». Як зазначає К. Еспозіто поняття межі у Канта можна трактувати у трьох зрізах: по-перше, як класичну форму раціонального самоконтролю по відношенню до «ексцесивних запитів метафізичного догматизму та антиметафізичного скептицизму» [12, с. 117], по-друге, як ознака тверезості мислення, чие пізнання не претендує на абсолютність, і по-третє, як готовність розуму прийняти як даність існування того, що лежить за межами його сприймання [12, с. 117]. За цього поняття «*Grenze*» переважно вживається на позначення меж людського пізнання, «меж розуму». «*Schranken*» ж вживалося попервах на позначення предмету метафізики, а саме в тому значенні «як пропонує себе ця очищувальна діяльність розуму, завдяки якій встановлюється певність, відкидаючи усе примарне» [12, с. 118]. Врешті, обидва слова починають вживатися синонімічно, позначаючи межі людського розуміння та сприймання, і набувають значення обмеженості, лімітованості.

Задовго до І. Канта питання про межі пізнання порушував і Платон. Українська філософія Л. Горбунова звертаючи увагу на те, що Платон, критикуючи софістів у тому, що вони не звертають уваги на простір «між», рухаючись занадто повільно чи занадто швидко між одиницею та безмежністю («А нинішні люди ... вважають ... після одного – негайно безмежне; середина ж від них тікає») [цит. за: 1, с. 67], пропонує розглядати межу як формотворчу силу. Примітно, що визначаючи поняття «трансгресії», М. Фуко також відштовхується від поняття «межі»: «Трансгресія – це рух, спрямований на межу, там, на найтоншому вигині лінії, відбивається відблиск її перебігу, можливо, і вся тональність її траєкторії, навіть саме її джерело. Можливо навіть, що та межа, яку вона перетинає, і створює весь її простір» [6, с. 117]. Далі М. Фуко наполягає на нерозривному зв'язку трансгресії і межі, за якого вони обумовлюють одна одну: «Вона [трансгресія. – Д.М.] наче спалах уночі: вона з глибини віків надає чорне і щільне буття тому, що заперечує, запалює його із середини, наповнює з глибин, але разом з тим, той спалах завдячує своєю яскравістю тій ночі ... і замовкає, подарувавши ім'я тій темряві» [6, с. 118]. Таким чином доведення чогось до межі породжує нове буття і нові смисли.

Тобто межа й тут розуміється як певна формуюча сила, не як кордон, що роз'єднує простір, а як третій простір, в межах якого формується нове явище. Для

унікнення неоднозначності в термінологічному плані у статті пропонується вживати термін «помежів'я» для позначення цього третього простору, тим самим відмежувавши його від багатозначного поняття межі.

Для цієї розвідки продуктивним видається вживання саме поняття помежів'я з кількох перспектив. По-перше, для окреслення регіону-походження письменників, чия творчість є предметом дослідження, як топос формування ідентичності; по-друге, для окреслення притаманного цим письменникам світовідчуття; по-третє, як певний спосіб існування на межі, який простежується як у художній творчості, так і в особистісній сфері письменників.

За цього, у першому значенні помежів'я розглядатиметься з перспективи конституювання письменницької самототожності в значенні, запропонованому українським літературознавцем Г. Сивоконем: «Йдеться про методологічну пропозицію, котра б гарантувала ідентичне і доцільно багатогранне читання літератури як «текстобіографії» твору і творчості – не відчужених від особи творця, живої, цікавої, значної особистості, а, навпаки, трактованих у цілості своїй і неповторності» [5, с. 14]. Попри неохоче сприймання сучасним літературознавством біографічного методу в підході до вивчення творчості письменників, цей метод видається найбільш продуктивним до розгляду окремих творів І. Бахман та П. Гандке, особливо тих, які вважаються більшою чи меншою мірою автобіографічними. Окрім того важливо зазначити, що творчість І. Бахман доцільно розглядати як «життєтекст» (термін мій. – *Д.М.*), як виписування особистісної історії в просторі художньої рефлексії. Таким чином і поняття помежів'я розглядатиметься як фактор, який формує письменницьку ідентичність, при чому вихідним пунктом формування розглядатиметься помежів'я у значенні топосу ідентифікації.

І. Бахман та П. Гандке належать до різних поколінь і, здавалося б, формувалися в різних культурно-історичних умовах. Однак їхня творчість та спосіб художньої рефлексії особистої ідентичності має багато спільного. Обоє письменників народилися у прикордонній області Каринтія, яку австрійське літературознавство ознаменувало «краєм-трикутником», в якому сходяться три країни та три національності: Австрії, Італії та Словенії. У цьому відношенні помежів'ям стає передусім мала батьківщина авторів, яка існувала на перетині, чи на межі культур, водночас формуючи третій простір, що спричинився до виникнення характерного обом письменникам світовідчуття. Угорський літературознавець, Атілла Бомбіц, досліджуючи повість І. Бахман «Три дороги до озера» та оповідання П. Гандке «Повторення», визначаючи їх як «словенські» оповідання, резюмує: «У оповіданнях [...] артикулюється наближення периферії та центру, а також єдність предмету та значення у формі постмонархічного досвіду, детермінованого полікультурно» [9, с. 178], слідом за ним й українська літературознавиця Л. Цибенко розглядає цей регіон, застосовуючи термінологію постколоніальної критики, як гібридний [11, с. 119], в якому сплаваються різні

культури. Проте досвід полікультурності цього регіону у письменників різний, попри те, що словенська культура була близькою як І. Бахман, так і П. Гандке.

У «Спробі автобіографії» І. Бахман зазначає: «Свою юність я провела у Каринтії, на півдні, на кордоні, у долині, яка мала два імені – німецьке та словенське. І будинок, у якому кілька поколінь поспіль жили мої предки – австрійці та венеди (словени) – й по нині носить ім'я, яке звучить чужим. Близько кордону була ще одна межа – межа мови: і я була тут і там вдома, з історіями про добрих і злих духів двох, а то й трьох країн; бо за горами, за годину звідси, була Італія» [8, с. 101]. Відчуття близькості кордону (за годину звідси, за горами починалася Італія) з одного боку, а з іншого ж багатонаціональність батьківщини, країни-трикутника, спричинилися до особливого сприйняття своєї «маленької батьківщини», породивши тугу за далечинню, намагання вирватися з периферії.

П. Гандке натомість був іще ближчим Словенії, оскільки його матір була словенкою, духовну близькість до якої він проніс через усе життя, досить критично сприймаючи її долю. Батьком П. Гандке був німецький солдат, якого він проте ніколи не бачив, вітчимою став інший німецький солдат, якому письменник і завдячує своїм німецьким прізвищем. Відтак усе його дитинство проходило на межі двох культур. Проте, живучи і формуючись у переважно словенському культурному середовищі, він був чужим йому через німецьке ім'я: «Уже це прізвище виказує ту основну напругу, яка супроводжує його життя та творчість, вічне відчуття бездомності, яке перетворило його на мандрівника поміж світами» [15, с. 11]. Тож, до відчуття периферійності життєвого простору додавалося ще й відчуття чужості оточенню, попри те, що сам П. Гандке відчував неабияку духовну близькість саме зі словенським народом.

Таким чином, обидва письменники формуються і творять на межі культур та на межі мов, переносючи цей досвід у площину художнього тексту. Близькість кордону та формування в просторі помежів'я спричинилися й до того, що і І. Бахман, і П. Гандке гостро відчувають наявність меж та кордонів, які з географічних, територіальних маргінесів, переходять у площину філософську та естетичну. Тема долання кордонів, перетину «встановлених меж» (І. Бахман) стають провідними у творчості обох письменників, яких по праву називають тими, хто долає межі (*Grenzgänger*). Передовсім, ідеться про тематизацію меж між людьми, яка особливо гостро постає у творчості І. Бахман, зокрема у прозових творах пізнього періоду (збірка оповідань «Синхронно» (1972), романний цикл «Види смерті» (1973)). Межі між людьми розуміються як наслідок неможливості порозуміння в міжособистісних стосунках, між чоловіком та жінкою, між особистістю та суспільством. За цього нерозуміння виникає в результаті відстороненості й небажання пізнати іншого – риса, яка в творах І. Бахман передовсім притаманна чоловічим персонажам. Більшість із них є нездатними чути і сприймати жінку, позаяк вони живуть у своєму світі, з власними проблемами та турботами. Так, Лео Йордан (оповідання «Гавкіт») не

помічає, чи не бажає помічати божевільля матері та жертвовність своєї дружини, Ерік («Ці щасливі очі») – жертвовності своєї коханої Міранди, яка відмовляється від власного щастя на його користь. В оповіданні «Синхронно» І. Бахман натомість виразно зображає межі і можливості мови, яка не стає засобом для порозуміння, а навпаки запобігає йому [3]. Персонажі оповідання, синхронний перекладач Надя та її колега Людвіг Франкель, не можуть дійти порозуміння, навіть спілкуючись однією мовою, позаяк мова втратила для них первинний сенс: «Яким дивним механізмом вона була, жила без жодної думки, поринувши у фрази інших, змушена, наче сновиди наздоганяти схожими фразами, які проте звучать по-іншому, "робити" вона могла перетворити на *to make, fair, fare, hase i delat'* ... але їй не можна було думати, що робити справді означає робити, *fair – fair, fare – fare, delat' – delat'*, це могло б вивести з ладу її голову» [7, Т. 2, с. 294].

Звідси виростає непереборне бажання долати межі, створити світ, у якому відсутні кордони, передусім ментальні. Однак це прагнення у І. Бахман має завжди трагічне звучання й межує з утопією. Утопійним постає у неї і край-трикутник, у ньому вона вбачає ідеальну модель буття, яка однак неможлива в реальному житті. Так, нереально далеким стає озеро дитинства для центральної фігури повісті «Три дороги до озера» Елізабет, яка повернувшись додому намагається знайти спокій, повернути собі втрачену цілісність. Будь-які спроби натрапити на правильний шлях до озера дитинства зазнають невдачі. Долання суспільних меж у романі «Маліна» єдиному завершеному романі, присвяченому трагічній долі жінки-митця, можливе також лише у казковому утопічному просторі «Легенди про принцесу Кагрнаську», в якому вдається подолати не лише межі простору, а й часу.

Більшість персонажів І. Бахман, котрі, як і сама письменниця, походять з помежів'я, живуть на межі кількох культур, відчують свою розчлененість у мовах, як протагоністка оповідання «Синхронно», у культурах, як більшість персонажів повісті «Три дороги до озера». Персонажі-вихідці з периферії, такі як Трота, Бранко, батько Елізабет (із повісті «Три дороги до озера»), Франциска (з роману «Справа Франци»), жіноче безіменне Я роману «Маліна» вражають своєю невітальністю. Вони або відходять разом із старим світом, живуть на межі між існуванням та неіснуванням, або ж помирають від духовних недуг.

Попри те, що І. Бахман і П. Гандке наполягають на тому, що не мають батьківщини, їхні персонажі часто повертаються до місця свого народження, де колись почувалися вдома, і намагаються відшукати у такий спосіб себе. Примітною у цьому відношенні є повість П. Гандке «Повторення», у якій повернення у Словенію у пошуках зниклого брата відбувається передусім через мову, яка «для мешканців східної Каринтії хоч і не була іноземною» [13, с. 9], та була чужою протагоністу. Однак і тут (як і у І. Бахман з її утопійним дунайським краєм) повернення додому відбувається на тлі міфологізованої історії власного роду, в якій оповідач зображає свого зниклого

безвісти брата «королем, який втратив трон» [13, с. 9], матір перетворюється на королеву, а він сам на законного спадкоємця трону [пор.: 13, с. 9]. Колишня Югославія постає в уяві оповідача як найправдивіша спадкоємиця зниклої монархії, натомість Австрія сприймається ним лише як маскарад, як маска, відчужена від реального життя. У такий спосіб П. Гандке повторює утопічну модель монархії, проте прототипом для нього слугує уже не казкова Дунайська імперія, а Югославія, якій вдалося зберегти свою «первозданність» [13, с. 201–202].

У творчості П. Гандке також помітне гостре неприйняття провінційної затхлості, притаманне зокрема і прикордонним регіонам. Задушливе середовище з чіткими усталеними нормами та звичаями, де відсутня свобода вибору і вкорінені архаїчні патріархальні порядки, чинить руйнівний вплив на особистість, часто спонукаючи її до виходу за межу життя. Так у п'єсі «Селами» з тетралогії «Повільне повернення додому» П. Гандке зображає долю простої сільської дівчини, яка покінчила життя самогубством через цькування односельчан, які звинувачували її у тому, що була звалтована. Це спонукає протагоніста до порятунку свого брата з цього замкненого середовища: «Картина з дівчиною-потопельницею, яка враз звалилася на мене, розповідала про мого брата й наказувала мені хоча б на деякий час вирвати його з дому, з села, яке він жодного разу не полишав, й показати йому інший світ» [13, с. 13]. Тобто протагоніст прагне вивести свого брата «за межу», з обмеженості провінційного селища, яке пророкує більшості лише загибель.

Однак повернення Грегора, який сам не може визначитися із своєю ідентичністю (північно-південно-східно-західним паном, мандрівником без тіні називає його Нова) на батьківщину супроводжується постійним відчуттям чужості, бо його рідне село перетворилося на будівельний майданчик, а сім'я – на втілення капіталізму. Схожі мотиви звучать також і в повісті І. Бахман «Три дороги до озера», у якій цивілізаційні та глобалізаційні процеси відбирають у головного жіночого персонажа, Елізабет, дитинство, бо саме через будівництво вона не може знайти правильний шлях до озера, і разом з тим надію на майбутнє.

Центральними постатями драматичного твору П. Гандке «Селами» стають люди-маргінали, прості робітники, які попри те, що живуть та працюють на своїй землі, не відчувають себе значимими: «Ми всі безбатченки», – мовить про себе та своїх напарників брат головного персонажа Ганс, – «визнані невинними, холостяки без батьківщини, залишені за межами місця, прекрасні чужинці, величні незнайомці, раціональні зволікальники, люди усіх часів» [13, с. 43], які втілюють у собі «робітництво». Такі люди гостро відчувають і соціальну межу, між багатими і можновладними світу цього й простими робітниками, які зводять для них будинки.

Водночас повертатися додому персонажів П. Гандке змушує і відчуття чужості з боку іноземного середовища, що чітко відчитується у романі «Дитяча історія». Беручи за основу автобіографічний матеріал, автор зображає дитячі роки доньки, яка зростала у

середовищі Іншого й не змогла знайти спільної мови з ровесниками, для яких країна була рідною, а лише з тими, хто, як і вона, були емігрантами. Таким чином формування ідентичності проходить від протилежного, від заперечення «чужих» ознак та пошуків спільних ідентичнісних факторів, чи то емотивних, чи то соціальних.

Вагомо, що драматичний вірш «Селами» П. Гандке завершує монологом Нови, у якому та пророкує новий час і нове суспільство, причому наголошує на приході «народу творців», звільненого від категорій нації, соціальної групи, натомість поєднаного спільною долею («Schicksaalsgemeinschaft») [13, пор.: с. 117], що теж можна трактувати як бажання долати національні та соціальні межі.

Таким чином, і І. Бахман, і П. Гандке на тематичному рівні постійно оперують категорією межі та можливістю її долання, при чому для обох письменників така можливість з'являється лише в утопічних візіях. Однак наявність концепту помежів'я не обмежується лише його тематизацією. На межі, чи у помежів'ї, живуть і самі автори, постійно балансує між кількох ідентичностей. Уже згадувалося про те, що для І. Бахман і П. Гандке чужим є почуття батьківщини, а відтак їхню ідентичність не можна визначити через національну чи етнічну приналежність. Крім того, і в творчому житті обидва письменники розчиняються в множинності ідентичностей. І. Бахман балансує поміж медійно створеним та міфологізованим образом діви, до якого долучилася й сама письменниця [2, с. 129–130] та власне образом зняквовілої дебютантки, якою вона видавалася на засіданні Групи 47, з тремтливим невпевненим голосом. А впродовж усього свого творчого шляху – поміж ліриком, жінкою-

філософом, есеїстом та авторкою серйозних прозових творів.

П. Гандке ж знаходиться на позиції між канонізованим автором [17, с. 2] та автором-маргіналом, який іде супроти правил та офіційного політичного курсу. З одного боку, в літературно-критичному дискурсі порушується питання про неповторний стиль автора, який визначають як «гандківський» [17, с. 2], вкладаючи у це поняття значення особливої цінності та якості творів. З іншого ж боку, політичний скандал, пов'язаний із підтримкою Слободана Мілошевича, на довгий час перетворив найпопулярнішого німецькомовного автора сучасності на «persona non grata» у багатьох видавництвах. При цьому медійно сконструйований образ «скандального» автора П. Гандке підтримує повною мірою завдяки публічним виступам, інтерв'ю тощо.

Тож концепт помежів'я реалізується у стосунку до обох авторів на різних рівнях: художньому, ідейному, естетичному та онтологічному. З топографічного фактору формування авторської ідентичності помежів'я переростає в базовий онтологічний аспект, визначаючи свідомість та самосвідомість як П. Гандке, так і І. Бахман. Існування на межі характерне для них не лише у художньому вимірі, а й у буттєвому. Це їхній особливий спосіб існування та сприймання оточуючого світу, який виростає з особливостей географічного простору, що з одного боку долає кордони, поєднуючи у собі різні національності та етноси, складаючи тим самим окремих простір, з іншого ж, формує гостре відчуття існування меж поза цим уявним простором. Таке розуміння світогляду обох авторів окреслює нові перспективи для тлумачення їхнього творчого доробку.

Список використаних джерел

1. Горбунова Л. Лімінальність як концепт філософії (до обґрунтування трансформативного навчання) / Л. Горбунова // Філософія освіти. – 2015. – № 2 (17). – С. 65–94.
2. Кирилова Т. Рецензія на книгу «Понад кордонами: Студії німецькомовної літератури» / Таміла Кирилова // Парадигма: збірник наукових праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. – Вип. 7. – С. 422–447.
3. Мельник Д. М. «Випадок» Інґеборґ Бахман: поміж множинною та замовчуваною ідентичністю» / Д. М. Мельник // Від бароко до постмодернізму: [зб. наук. пр.] : в 2 т. [редкол.: Т. М. Потніцева (відп. ред.) та ін.]. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. Нац. ун-ту, 2013. – Вип. – С. 126–132.
4. Мельник Д. М. Нова мова як нове буття: мовна проблематика у збірці оповідань Інґеборґ Бахман «Синхронно» / Д. М. Мельник // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – Вип. 20. – Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2014. – С. 68–73.
5. Сивокінь Г. М. «Самототожність письменника» як методологічна пропозиція / Г. М. Сивокінь // Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства. Колективна монографія / [Відп. ред. Г. М. Сивокінь]. – К.: Українська книга, 1999. – 230 с.
6. Фуко М. О трансгрессии / Мишель Фуко // Танатографія ероса. Жорж Батай и французская мысль середины XX века / [Составление, перевод, комментарии С. Л. Фокин]. – СПб: МИФРИЛ, 1994. – С. 114–146.
7. Bachmann I. Werke in 4 Bänden / Ingeborg Bachmann [Hrsg. von Kristine Koschel und Inge von Weidenbaum]. – München: Piper, 1984. – 608 S.
8. Bachmann I. Kritische Schriften / Ingeborg Bachmann [hrsg. von Monika Albrecht und Dirk Göttsche]. – München: Piper-Verlag, 2002. – 828 S.
9. Bombitz A. Grenzgänge: Die «slowenischen» Erzählungen von Ingeborg Bachmann (Drei Wege zum See) und Peter Handke (Wiederholung) / Attila Bombitz // Von der Kulturlandschaft zum Ort des Kritischen Selbstbewusstseins. Italien in der österreichischen Literatur / [Manfred Müller, Luigi Reitani]. – Wien: Lit-Verlag, 2011. – S. 171–179.
10. Castels M. Prolog: Das Netz und das Ich / M. Castels // Der Aufstieg der Netzwerkgesellschaft: Teil 1 der Trilogie Das Informationszeitalter. – 2. Aufl. – Berlin: Springer, 2017. – 600 S.
11. Cybenko L. Das österreichisch-italienisch-slowenische Dreiländereck im Werk von Ingeborg Bachmann / Larissa Cybenko // Von der Kulturlandschaft zum Ort des kritischen Selbstbewusstseins. Italien in der österreichischen Literatur / [Manfred Müller, Luigi Reitani]. – Wien: Lit-Verlag, 2011. – S. 117–131.

12. Esposito C. Die Schranken der Erfahrung und die Grenzen der Vernunft. Kants Moraltheologie / Carl Esposito // Religion im Zeitalter der Aufklärung : Aufklärung. Themenschwerpunkt : Religion [Lothar Kreimendahl, Monika Neugebauer-Wölk, Friedrich Vollhardt]. – Bd. 21. – München : Felix Meiner Verlag, 2009. – S. 117–147.
13. Handke P. Die Wiederholung / Peter Handke. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1991. – 335 S.
14. Handke P. Über die Dörfer. Dramatisches Gedicht / Peter Handke. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1981. – 120 S.
15. Herwig M. Meister der Dämmerung: Peter Handke. Eine Biographie / Malte Herwig. – Auflage 2. – München : Deutsche Verlags-Anstalt, 2010. – 368 S.
16. Janeczek A. Frontiers and borderlands in medieval Europe. Introductory remarks / Andrzej Janeczek // Frontiers and borderlands [ed. board Wojciech Fałkowski – ed. in chief]. – Quaestiones medii aevi novae, 2011. – Vol. 16. – Warszawa, 2011. – S. 5–141.
17. Kinder A. Peter Handke als Forschungsphänomen /Anna Kinder // Peter Handke: Stationen, Orte, Positionen [hrsg. Anna Kinder]. – Berlin / Boston : De Gruyter, 2014. – 258 S.
18. Laski A. Erzählte Grenzräume in der mittel – und osteuropäischen Literatur nach 1989 [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hsozkult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-6371>.

Д. М. Мельник,

Львовский национальный университет имени И. Франка, г. Львов, Украина

ПОГРАНИЧНОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПИСАТЕЛЬСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И. БАХМАНН И П. ХАНДКЕ

В статье рассматривается концепт пограничного пространства как ключевой аспект формирования писательской идентичности двух австрийских писателей И. Бахманн и П. Хандке, которых объединяет происхождение из пограничного пространства Австрии – провинции Каринтия, лежащей на пересечении трёх культур: австрийской, итальянской и словенской. С учетом биографического и историко-культурного контекста установлено, что происхождение из пограничного пространства влияет на тематическую составляющую произведений и проблематику всего творчества в целом, ведущим мотивом творчества писателей являются поиски идентичности, как национальной, так и писательской. Концепт пограничного пространства предлагается рассматривать в онтологическом смысле как определяющий бытие писательского сознания. При этом учитывается не только топографическое измерение, а прежде всего художественное пространство произведений, в которых оба писателя пытаются преодолевать границы и пределы, эстетические, межличностные и географические.

Ключевые слова: пограничное пространство; идентичность; самоожесточенность; писательская самоожесточенность.

D. M. Melnyk,

National Ivan Franko University of Lviv, Lviv, Ukraine

THE BORDER-AREA AS A WRITER'S IDENTITY FORMING FACTOR IN THE WORKS OF INGEBOURG BACHMANN AND PETER HANDKE

The article is dedicated to the problem of borders in literary works. Two Austrian writers Ingeborg Bachmann and Peter Handke both came from the border region of Austria Carinthia, which lies at the crossroads of three countries – Austria, Italy and Slovenia – and thus at the crossroads of three languages and cultures. The aim of the article is to show, that geographical borders or the living on the border cause a specific worldview, which forms the philosophical and aesthetic position of authors. The first difficulty for the study of this subject is the lack of common terminology in Ukrainian to describe a border. As the article has shown, there are more than five different terms used to describe this phenomenon. The system approach is applied to define the term border and to study the connection between the author's identity and their origin from the border area (cultural approach, postcolonialism, identity theory). The author of the article defines the border as the third space, which forms the self-identity of the writers and has an ontological meaning. To distinguish this meaning from the general meaning of border the term border-area (pomezhyvja) is introduced. Both I. Bachmann and P. Handke, authors, whose identities can be defined as multiple ones, live and work on the limits, trying to cross the borders, both geographical and mental. This is expressed in the topics they use for their works and their public appearance and personal life. In addition, the concept of the border area is defined as an ontological factor in the life and work of both authors.

Key words: border area; identity; self-identity; writer's self-identity; boundary space.